

Дистанційне навчання: сучасний стан та перспективи розвитку

Володимир Садковий,

доктор наук з державного управління, професор, ректор,

Володимир Андронов,

Заслужений діяч науки і техніки України, доктор технічних наук, професор,
проректор з наукової роботи - начальник науково-дослідного центру,

Віталій Попов,

кандидат психологічних наук,
начальник відділу виховної та соціально-гуманітарної роботи,
Національний університет цивільного захисту України, Харків

Слід зазначити, що протягом останніх років, через поширення гострої респіраторної коронавірусної хвороби COVID-19, у закладах вищої освіти України навчання проводиться здебільшого у дистанційній формі. Заходи щодо дотримання карантинних обмежень у закладах освіти унеможливили безпосередній контакт здобувачів вищої освіти (далі — здобувачі) з науково-педагогічними працівниками (далі — викладачі) в аудиторіях закладу освіти. Прийняття цього факту вказало на безальтернативність дистанційного навчання в умовах, що склалися, та змусило скептиків змінити свої погляди і переконання стосовно дистанційного навчання та долучитися до опанування його технологій [5].

Традиційна форма навчання поступово доповнюється новими технологіями дистанційного навчання. З кожним днем система дистанційної освіти стає все більш популярною. Заклади вищої освіти, маючи академічну автономію, самостійно визначають, як організувати освітній процес в умовах карантинних обмежень, та які технології використовувати [3].

У таких умовах усі учасники освітнього процесу змушені змінювати традиційні підходи до методики викладання та опанування освітнього матеріалу, вдосконалювати свої навички з використання цифрових технологій, пристосовуватися до нових (вимушених) умов навчання.

Метою дистанційного навчання є надання освітніх послуг шляхом застосування у навчанні сучасних інформаційно-комунікаційних технологій. Однією з основних особливостей дистанційного навчання є комунікація здобувачів із викладачами за допомогою дистанційних освітніх технологій [3].

Дистанційне навчання можна визначити як процес, що відбувається завдяки інтернет-технологіям, за умови віддаленості здобувача від викладача. Зауважимо, що слід відрізнити дистанційну освіту й дистанційне навчання. Дистанційна освіта передбачає отримання відповідного освітнього рівня з певної спеціальності; водночас дистанційне навчання — це організаційно-технічний спосіб (зокрема тимчасовий) надання освітніх послуг [3].

Дистанційне навчання ґрунтується на принципах: самостійності, науковості, системності та систематичності, активності в навчанні, принципі розвивального навчання, наочності, доступності, диференціації та індивідуалізації навчання, демократизації та оптимізації процесу навчання, принципі інтерактивності, диференціації та нетрадиційності системи навчання. Дистанційне навчання базується на самостійному здобутті необхідного обсягу знань та передбачає поєднання традиційних і новітніх інформаційних технологій освітнього процесу. Дистанційна форма навчання дає свободу вибору місця, часу та темпу навчання, забезпечує можливість реалізації конституційного права громадянина на здобуття освіти [2].

Характерними рисами дистанційного навчання є: технологічність, соціальна рівність, гнучкість, економічність, модульність, паралельність, велика аудиторія, інтернаціональність, нова роль викладача, позитивний вплив на здобувача.

Дистанційне навчання дозволяє вирішити такі завдання:

- забезпечення доступності освіти;
- забезпечення органічного поєднання в освітньому процесі освітньої, наукової та інноваційної діяльності;
- утвердження в учасників освітнього процесу соціальної активності;
- розвиток творчих, інтелектуальних та комунікативних здібностей здобувача за допомогою відкритого і вільного використання всіх освітніх ресурсів і програм;
- налагодження міжнародних зв'язків.

Серед позитивних сторін використання дистанційного навчання слід зауважити, що викладач, здійснюючи освітню діяльність дистанційно, у змозі приділяти увагу більшій кількості здобувачів і викладати перебуваючи у відрядженні. За умов традиційного навчання викладачеві досить важко приділити необхідну кількість уваги всім здобувачам групи. Дистанційна форма навчання дає змогу навчатися на декількох курсах чи у декількох закладах

освіти одночасно. Можливість спілкування здобувача з викладачем у режимі on-line за допомогою електронної пошти, інформаційних платформ чи соціальних мереж дозволяє швидко та ефективно обмінюватись інформацією, проводити консультації. Щоб приступити до навчання, необхідний лише комп'ютер із доступом до мережі Інтернет.

Використання дистанційної форми навчання дозволяє в повній мірі забезпечити здобувача необхідним навчально-методичним комплексом навчальної дисципліни (силабус, курс лекцій, методичні рекомендації тощо), зникає проблема нестачі чи відсутності навчальних матеріалів [1].

Також слід зазначити, що впровадження сучасних інформаційно-комунікаційних технологій в систему дистанційного навчання дає можливість особам з інвалідністю та особам з особливими освітніми потребами чи, наприклад, здобувачам, які перебувають на ізоляції, задовольняти в повній мірі свої освітні потреби [2].

Дистанційна форма навчання використовує переваги, що притаманні традиційним формам навчання, звільняючись від їх недоліків. Проте, незважаючи на свої переваги, вона не позбавлена певних недоліків. Постає питання щодо підготовки фахівців за спеціальностями (наприклад — «Пожежна безпека», «Цивільна безпека»), на яких здобуття необхідних професійних компонентів є неможливим поза стінами закладу вищої освіти. Залишається відкритим питання: як без практичної діяльності, використовуючи технології дистанційного навчання, розв'язувати складні спеціалізовані задачі та проблеми ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій чи проведення аварійно-рятувальних робіт [7].

Одним із чинників, який негативно впливає на успішну організацію та здійснення дистанційного навчання, є відсутність якісного інтернет-зв'язку. Ще один істотний негативний фактор із технічної категорії — це недостатнє забезпечення

учасників освітнього процесу необхідною комп'ютерною технікою.

В разі застосування дистанційної форми мінімізується можливість індивідуальної передачі знань між викладачем і здобувачем, а також обговорення набутих знань і проведення дискусій. Мінімізується особистий контакт як здобувачів один з одним, так і з викладачами. Отже, така форма навчання мало сприяє розвитку комунікабельності, впевненості, навичок роботи у команді.

Під час дистанційного навчання переважно весь навчальний компонент засвоюється здобувачем самостійно, що у свою чергу, потребує високого рівня мотивації, наполегливості та здатності до самоорганізації у досягненні результатів навчання. У свою чергу низький рівень мотивації у здобувача до навчання може бути спричинений тривалою соціальною ізоляцією, що негативно впливає на формування навичок суспільної навчальної та трудової діяльності.

Викладачі наголошують на неможливості індивідуального консультування здобувачів, збільшення часу на листування зі здобувачами, оскільки онлайн-курси передбачають більш детальний опис завдання для самостійної підготовки, ніж зазвичай в аудиторії. На сьогодні потребує вдосконалення система ідентифікації здобувача, адже найефективніший спосіб простежити за тим, чи здобувач самостійно склав підсумковий контроль, — це відеоспостереження, що не завжди є можливим. Одним із можливих шляхів вирішення даної проблеми може стати ідентифікація здобувача за допомогою сучасних цифрових технологій [4].

Серед факторів, які перешкоджають розвитку дистанційного навчання в Україні, слід виділити: високу вартість розробки інтернет-курсів, недостатність розвитку інформаційної інфраструктури та значні витрати на створення сучасних інформаційних технологій.

Незважаючи на перелічені недоліки, існує й низка переваг у запровадженні ди-

станційного навчання, що розширює можливості використання цифрових технологій, підвищує якість освіти. Дистанційне навчання може бути реалізоване шляхом безпосереднього застосування дистанційної форми як окремої форми здобуття освіти, або з використанням технологій змішаного навчання. Використання світового досвіду, поєднання новітніх інформаційних технологій дистанційної освіти із кращими технологіями та методами класичних форм навчання, дозволить якісно та ефективно забезпечити функціонування освітньої системи України.

Змішане навчання — це поєднання традиційних форм аудиторного навчання з елементами дистанційного навчання, в якому використовуються спеціальні інформаційні технології. Навчальний процес за умов змішаного навчання являє собою послідовність фаз традиційного та електронного навчання, які чергуються в часі. Змішана форма навчання є актуальною завдяки тому, що вона використовує переваги дистанційної форми навчання та виключає недоліки класичної форми.

Висуваються суттєві вимоги до кадрового забезпечення освітньої діяльності, оскільки дистанційне навчання є неможливим без налаштування та підтримки з боку компетентних фахівців з інформаційно-комунікаційних технологій, системних адміністраторів дистанційного навчання, методистів та експертів із дистанційного навчання [3].

Зокрема це стосується і викладача, який повинен вміти якісно та ефективно використовувати у навчальному процесі сучасні інформаційні платформи, ресурси та соціальні мережі (Moodle, Google клас, Prometheus, Microsoft Teams, Skype, Zoom, Viber, Telegram та Messenger та ін.).

Однією із систем дистанційного навчання є Moodle (Modular Object-Oriented Dynamic Learning Environment) — це модульне об'єктно-орієнтоване динамічне навчальне середовище, яке називають також системою управління навчанням, системою управління курсами, віртуаль-

ним навчальним середовищем або просто платформою для дистанційного навчання.

Moodle — це безкоштовна, відкрита система управління навчанням. Вона орієнтована на організацію взаємодії між викладачем та здобувачем. Ця система призначена для організації навчання онлайн у мережевому середовищі з використанням технологій Інтернету. Система забезпечує різноманіття процедур навчання онлайн, комбінуванням яких може бути організоване ефективне навчання в закладі освіти. Moodle надає можливість інсталяції освітніх ресурсів, забезпечує засобами доступу до ресурсів та управління ними; забезпечує комунікаційну взаємодію учасників освітнього процесу.

Середовище Moodle дозволяє забезпечити здобувача:

- доступом до навчальних матеріалів;
- засобами для групової роботи;
- можливістю перегляду результатів підсумкового контролю;
- можливістю спілкування з викладачем через особисті повідомлення;
- можливістю завантаження файлів із виконаними завданнями;
- можливістю використання нагадувань про події у курсі.

У свою чергу система Moodle надає можливість викладачеві:

- створювати авторські дистанційні курси;
- розміщати навчальні матеріали у різних форматах;
- додавати різноманітні елементи курсу;
- проводити модифікацію навчальних матеріалів;
- використовувати різні типи тестів та автоматично їх формувати;
- автоматизувати процес перевірки знань.

Дистанційне навчання полягає у комунікації як здобувача з викладачем, так і з іншими учасниками освітнього процесу. Важливими питаннями організації дистанційного навчання є взаємодія усіх учасників процесу. Постійна взаємодія здобувача з викладачем відіграє визнач-

ну роль у навчальному процесі, особливо для здобувачів молодших курсів, яким складніше самоорганізуватися. Викладач надає підтримку та забезпечує зворотний зв'язок. У процесі цієї взаємодії здобувачів один з одним відбувається обмін досвідом щодо виконання навчальних завдань, вивчення нових тем, пошуку матеріалів, які знадобляться в майбутній професійній діяльності.

Взаємодія адміністрації закладу освіти зі здобувачем полягає в організації навчального процесу, матеріально-технічному забезпеченні, наданні здобувачу підтримки з використання інформаційно-комп'ютерних технологій, створення інформаційно-освітнього простору. Результатом взаємодії адміністрації закладу освіти з викладачем є розроблені й затверджені навчальні програми, силабуси, розклади занять, створене інформаційне середовище, система управління, комфортні умови навчання як для здобувачів, так і для викладачів.

Розвиткові дистанційної освіти сприятиме вирішення певних завдань, таких як: управлінсько-організаційне забезпечення; матеріально-технічне та фінансове забезпечення; кадрове забезпечення потреб дистанційної освіти; методичне забезпечення з урахуванням специфіки дистанційного навчання. Запровадження технологій дистанційного навчання надає можливість урізноманітнити методи й засоби освітньої діяльності.

Впровадження дистанційних технологій у навчальний процес сприяє формуванню у здобувачів комунікативних та інформаційних компетентностей, сприяє розвитку вміння навчатись самостійно. Також дистанційне навчання виконує й виховну функцію, сприяє формуванню таких якостей особистості: активність, самостійність, самовдосконалення, творчість.

Ще одним кроком до розвитку системи дистанційного навчання є перехід до сучасних методів обліку успішності навчання. Один із таких прикладів — це перехід від паперового до цифрового обліку успішності навчання. Журнал обліку відвідування

та успішності здобувачів, у традиційному значенні, є застарілою паперовою технологією контролю стану успішності. Ручне заповнення відомостей і аркушів успішності здобувачів вищої освіти або розрахунок модульних підсумкових оцінок забирає у викладача багато часу, яке він міг би використати для підвищення свого професійного рівня. Ручне заповнення індивідуального навчального плану здобувача вищої освіти потребує значного часу.

Електронний журнал обліку відвідування та успішності здобувачів дозволяє проводити автоматизований розрахунок модульних підсумкових оцінок, автоматично заповнювати відомості та аркуші успішності здобувачів вищої освіти, з подальшим експортом відомостей в аналітичні системи. Автоматизоване формування електронного індивідуаль-

ного навчального плану здобувача значно полегшить електронний документообіг контролю.

Розвиток дистанційного навчання буде продовжуватися та вдосконалюватися із розвитком інтернет-технологій. Дистанційне навчання передбачає високотехнологічний підхід до процесу передачі знань і дає можливість створення системи масового безперервного самонавчання, загального обміну інформацією. Саме ця система може найбільш адекватно і гнучко реагувати на потреби суспільства щодо підготовки високопрофесійних фахівців. Система дистанційної освіти підвищує ефективність і якість навчання, розширює інформаційне освітнє середовище, збільшує можливості комунікації учасників освітнього процесу, надає доступ до світових інформаційних ресурсів.

Література

1. *Вавренюк С.А.* Механізми державного управління реформуванням вищої освіти України : дис. ... д-ра наук з держ. упр. 25.00.02 / Вавренюк Сергій Анатолійович; НУЦЗУ. Харків, 2021. 427 с.

2. *Закон України «Про вищу освіту»* // База даних «Законодавство України» / ВР України [електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>.

3. *Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Ліцензійних умов провадження освітньої діяльності»* від 30 грудня 2015 р. №1187 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1187-2015-%D0%BF#Text>.

4. *Про затвердження Положення про дистанційне навчання*: наказ МОН України від 25.04.2013 р. № 466 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0703-13>.

5. *Садковий В.П.* Особливості викладання технічних та фізико-математичних дисциплін засобами дистанційного навчання в умовах карантину / В.П. Садковий, О.В. Метельов, О.А. Тарасенко, М.М. Горонескуль // *Новий колегіум*. 2020. №3. С.46–54.

6. *Указ Президента України «Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року»* // База даних «Законодавство України» / ВР України [електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/344/2013#Text>.

7. *Стандарт вищої освіти України за першим (бакалаврським) рівнем вищої освіти в галузі знань 26 — Цивільна безпека, спеціальність 261 — Пожежна безпека*. Стандарт затверджено та введено в дію наказом МОН України від 29.10.2018 р. № 1169.

12.10.2021

Відомості про авторів:

Садковий Володимир Петрович — доктор наук з державного управління, професор, ректор Національного університету цивільного захисту України, Харків, Україна; email: rector@nuczu.edu.ua; ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7054-671X>; Scopus; Google Scholar.

Андронов Володимир Анатолійович — Заслужений діяч науки і техніки України, доктор технічних наук, професор, проректор з наукової роботи - начальник науково-дослідного центру Національного університету цивільного захисту України, Харків, Україна; email: andronov@nuczu.edu.ua; ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7486-482X>; Scopus; Google Scholar.

Попов Віталій Миколайович — кандидат психологічних наук, начальник відділу виховної та соціально-гуманітарної роботи Національного університету цивільного захисту України, Харків, Україна; email: popov_vn@nuczu.edu.ua; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8767-3886>; Google Scholar.